

Bijzondere post

Door Daan Koelewijn

Aflevering 49

BEURTVAARTPOST TREKSCHUITPOST STOOMBOOTPOST

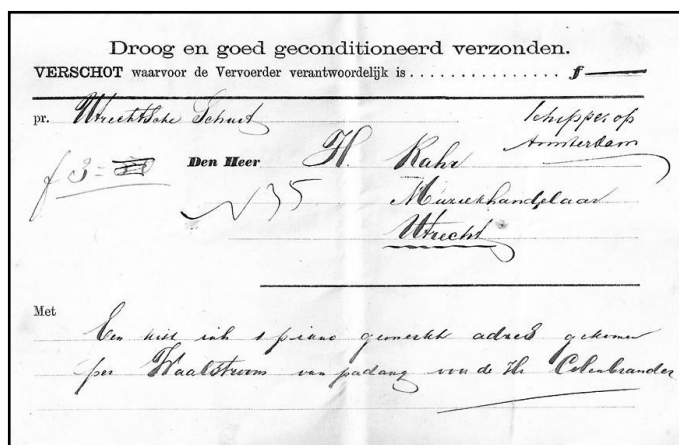
BEURTVAARTPOST

Beurtvaartpost is post vervoerd door beurtschippers in de zeventiende tot en met de negentiende eeuw. Een beurtschipper was een schipper die een vaste dienst onderhield tussen bepaalde steden. Er waren beurtvaartpostdiensten in Brabant, op de Zeeuwse- en Zuid-Hollandse eilanden, over de Zuiderzee en langs de grote rivieren.

P.C. Korteweg beschrijft in zijn boek '300 jaar postmerken van Nederland 1570-1870' enige aspecten van die beurtvaartpost. Uit een Middelburgse almanak van 1784 blijkt dat er vier "Koopmans Booden" zijn, die hun brieven van het "Postcomptoir afhaalen", dan wel van "den Postmeester" ontvangen. Die boden bezitten samen vier koffers, genummerd I t/m IV. "En alle hun koffer en Commissie houdende op de rouaanse kaay".

Om beurten vertrekt woensdag en "Saturdays 's morgens" een der boden "met den gewonen Beurtman op Rotterdam", "En moeten verzorgen dat de Brieven Dingsdags en Vrijdags 's morgens ten 11 uren te Amsterdam aangekomen zijn".

Post en vracht vervoerd per beurtvaartpost herken je aan aantekeningen op de brief of de vrachtbrief. Op een brief verzonden van Amsterdam naar Wester Schelling op 23 september 1789, staat de volgende aantekening: "per

Afb. 1. Beurtvaartpost uit 1871

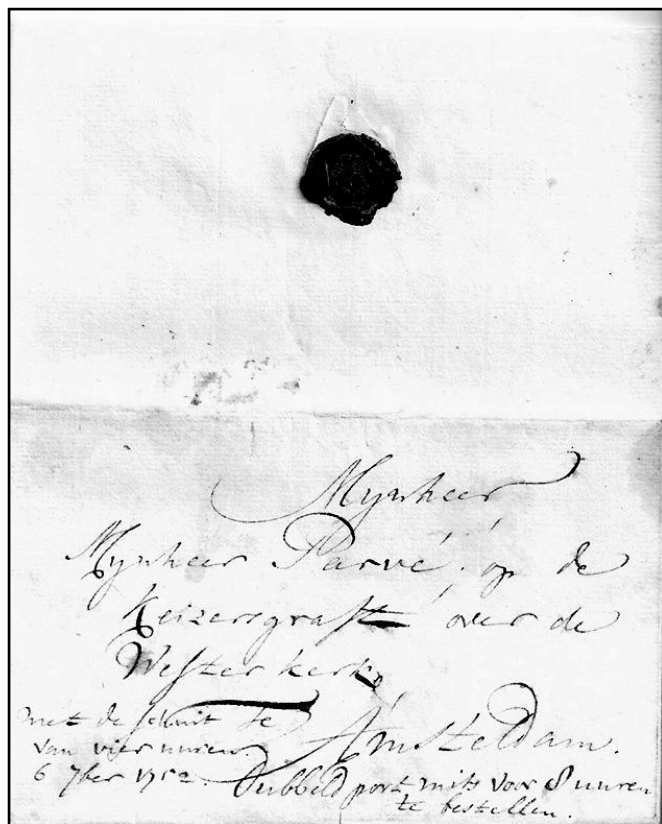
Schellinger beurd Schipper".

Als illustratie laat ik een vrachtbrief zien van de verzending van een piano (afb.1). Het muziekinstrument ging met de Utrechtsche Schuit van Amsterdam naar

Utrecht. Op de binnenkant van het document staat vermeld dat dit vervoer plaatsvond op 5 juli 1871.

TREKSCHUITPOST

De beurtvaarten werden meestal uitgevoerd met zeilschepen. Het nadeel daarvan was dat men sterk afhankelijk was van de wind. De dienstregeling was niet betrouwbaar. Later, toen er stoomschepen werden

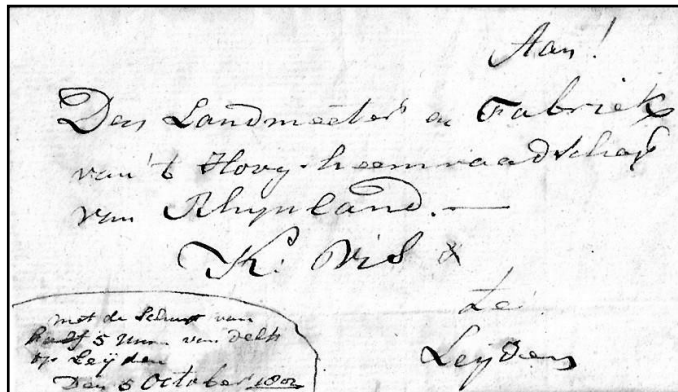
Afb.2 Trekshuitpost van 6 september 1752

ingezet, ging dat beter. Bovendien voeren de beurtschippers over grote wateren zoals de zeearmen tussen de Zeeuwse eilanden, over de Waddenzee en de Zuiderzee. Er ontstond ook behoefte aan vervoer over rustiger vaarwater. Al vanaf het midden van de zeventiende eeuw, na de tachtigjarige oorlog, onderhielden eenvoudige scheepjes over de vaarten tussen de verschillende steden regelmatige passagiersdiensten. Dit waren de trekschuiten. Op het schip stond een roefje voor de passagiers. Het schip werd vanaf de wal door een paard of door menselijke kracht voortgetrokken. Dit trekken werd 'jagen' genoemd. Het pad waarlangs de jager liep, heette jaagpad, trekpad of trekweg. Dat jagen ging erg langzaam, vaak niet sneller dan twee of drie kilometer per uur. Desondanks omschreven buitenlandse bezoekers de trekschuit als "het snelste en beste

vervoermiddel van Europa". Men moet hierbij bedenken dat de infrastructuur over land nog niets voorstelde in die tijd.

Die trekschuiten voeren volgens een strak rooster. De vertrek- en aankomsttijden waren vastgelegd in een reglement. Met dit vervoermiddel werd ook steeds meer post meegegeven. Op het hoogtepunt van het bestaan van het vervoer per trekschuit waren er in Amsterdam niet minder dan 103 afvaarten per etmaal. Ook voeren er nachtschuiten. Tussen een aantal Hollandse steden had men zelfs uurdiensten.

Trekschuitpost is te herkennen aan de aantekeningen op de brief.

Afb.3 Trekschuitpost verzonden "met de Schuyt van half 5 uuren van Delft op Leijden Den 5 October 1802"

Ik laat u een brief zien met de tekst "met de schuit van vier uren 6 7ber 1752, dubbeld port mits voor 8 uren te bestellen" (afb. 2). In deze brief deelt een zekere heer Broeder mee dat zijn vrouw "na eenen langduurigen arbeid gelukkig door des Hoogsten goedheid verlost is van een dochter." Vandaar dat hij wel het dubbele tarief wilde betalen als het bericht van de geboorte van Ida Kornelia Broeder in Haarlem tijdig bekend werd gemaakt, ook aan de geadresseerde in Asterdam.

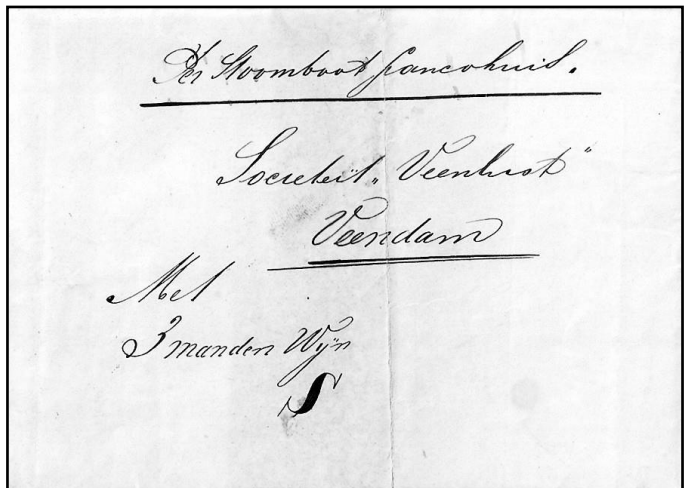
Tijdens de Franse overheersing vanaf 1795 werd het wegennet in ons land sterk verbeterd. Nadat in 1817 de eerste postkantoren werden geopend van waaruit het snelle vervoer van post over land werd gegarandeerd, liep de verzending van brieven per trekschuit sterk terug.

STOOMBOOTPOST

Robert Fulton ontwierp de eerste stoomboot, de Clermont, in 1807. Dat schip maakte op 17 augustus zijn eerste reis van Albany naar New York. Ook in ons land gingen stoomschepen lijndiensten onderhouden tussen veel plaatsen. De eerste stoombootlijn bij ons werd gestart in 1824 tussen Rotterdam en Nijmegen. Logisch was dat men ook post ging vervoeren met behulp van dit communicatiemiddel.

Post vervoerd door dergelijke lijndienststoomboten, noemen we stoombootpost. Deze postvorm herkennen we aan aantekeningen als "per Lemster Stoomboot", "met de Zierikzeesche Stoomboot", enzovoort. Afbeelding 4 toont een brief met de aantekening "Per Stoomboot franco huis".

Ook gebruikten sommige maatschappijen stempels onder andere met de tekst 'Rijn en IJssel Stoomboot

Afb. 4. Stoombootpost uit 1895

Maatschappij', 'Zwolsche Stoomboot Maatschappij' en 'Deventer Stoomboot Maatschappij'. In dit stempel werd dikwijls het bestelloon vermeld.

Ook in het buitenland bestonden diensten die post langs grote rivieren per stoomschip vervoerden. De eerste postvaarten werden vanaf 1812 uitgevoerd in Amerika, het land waar de stoomboot werd uitgevonden. Langs de Donau en haar zijrivieren opereerde vanaf 1839 de 'Keizerlijke en Koninklijke Stoombootmaatschappij'. De naam werd later gewijzigd in de 'Donau Dampfschiffahrt Gesellschaft'. Die gaf van 1866-1880 eigen zegels uit.

In het begin van de twintigste eeuw was in Colombia een stoombootpostdienst actief. Die heette daar een rivierpostdienst en gaf eigen postwaardestukken af. Het hier getoonde aangetekende stuk werd verzonden op 10 augustus 1903 van Darranquil naar Parijs (afb. 5). Het blauwe portcijfer 10 duidt de bijfranking aan. Uit de stempels op de achterkant blijkt dat het poststuk op 27-08-1903 in New York aankwam en op 07-09-1903 in Parijs.

Tot zover mijn verhaal over het postvervoer over binnenwateren. Ongetwijfeld zult u aanknopingspunten vinden voor een aantal thema's, waarin deze postvorm past. ■

Afb. 5 Postwaardestuk van de Colombiaanse rivierpost uit 1903